

ЗАРОДЖЕННЯ РУСОФІЛЬСЬКИХ НАСТРОЇВ У ГАЛИЧИНІ В 40-х РОКАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

Дослідження русофільського руху в Галичині є важливою складовою частиною української історіографії ХІХ–ХХ ст. Вже в останній третині ХІХ ст. русофільсько-москвофільська течія аналізувалася сучасниками¹. У міжвоєнний період оцінки русофільству дали історики М. Андрусак та М. Миколаєвич². В сучасній українській історіографії визначено етапи розвитку русофільсько-москвофільського руху, з'ясовано зміст і характер діяльності русофільських організацій³.

Мета даної статті полягає у тому, щоб показати етап зародження русофільства у галицькому політикумі 40-х рр. ХІХ ст., висвітлити внутрішні і зовнішні чинники появи цієї течії, а також з'ясувати питання пошуку національної ідентичності галицькими українцями.

В історичній літературі на сьогодні переважає думка про те, що русофільські настрої зародились у Галичині на зламі 30–40-х років ХІХ ст.⁴ Спершу вони формувались як мовно-літературна течія, ознаками якої були вживання і пропаганда російської мови, зацікавлення і захоплення російською літературою та загалом культурним життям Росії. Цей інтерес до Росії збігся в часі з відвідинами Львова професором Московського університету Михайлом Погодіним⁵. Зважаючи на низький рівень розвитку тогочасної української історичної науки в Галичині, брак високоосвічених фахівців та наукової школи, а також відсутність відповідної літератури, контакти галицьких діячів з М. Погодіним активізували інтелектуальне життя в краї. З іншого боку, вони відкрили шлях для проникнення сюди створеної російською історіографією великодержавної схеми “русскої” історії.

Уперше М. Погодін побував у Галичині в 1835 р., повертаючись із Праги до Москви. У Львові він зустрівся з кількома іншими мандрівниками з Росії, науковцями і слов'янофілами Миколою Надеждіним, Петром Киреєвським, Дмитром Княжевичем. Разом вони оглянули пам'ятки історії та архітектури Львова, зокрема Святоонофріївський монастир василіян, де познайомилися з прокуратором василіянських монастирів у Галичині Варлаамом Компаневичем. Той пообіцяв надіслати М. Погодіну деякі старі книги й рукописи. Ширші знайомства зав'язалися у М. Погодіна із представниками польської наукової громадськості, зокрема редактором “Gazety Lwowskiej” Яном Камінським і бібліотекарем Музею Оссолінських Казимиром Туровським. До них М. Погодін також звернувся з проханням надсилати йому слов'янські стародруки та рукописи і навіть залишив для цього певні кошти.

Уже під час перших відвідин Галичини російський учений зацікавився місцевими джерелами з точки зору можливості їх включення в загальноруську історію. Як представник історичної школи Миколи Карамзіна, М. Погодін був переконаним прихильником необхідності об'єднання земель колишньої Давньоруської держави, до яких належала й Галичина. Природним інтегруючим чинником він уважав прийняття слов'янськими народами російської мови як літературної та як засобу міжслов'янського

спілкування. З іншого боку, М. Погодін не заперечував потреби розвитку на місцевому рівні мовно-культурної багатоманітності й розгортання всебічних досліджень у галузі історії й філології, навпаки, заохочував їх. Російський учений, зокрема, визнавав значні й давні етнографічні відмінності між “малоруським” і “великоруським” народами та їх мовами. Тому бажання М. Погодіна щодо прийняття українцями російської мови як літературної впливали головно з його слов’янофільських поглядів і не були зумовлені неприхильністю до розвитку української літератури й мови як такої чи запереченням етнографічних відмінностей між різними частинами загальноруського етнічного простору⁶.

Після перших відвідин М. Погодіним Львова зав’язалося листування між ним і галицькими діячами, зокрема Денисом Зубрицьким, а також учасниками “Руської трійці” – Іваном Вагилевичем і Яковом Головацьким. У листах І. Вагилевича порушувалися питання народної мови, друкування руських книг, правопису й “азбучної війни” в Галичині. Помітною є антипольська спрямованість цих листів. Так, доводячи потребу збереження в руському письмі кирилиці, І. Вагилевич посилався на публікацію “Латинско-Польскими буквами Русскихъ пѣсенъ Вячеславомъ Залесскимъ, пѣсенъ, худо читающихся и худо переданныхъ”⁷. Ще виразніше ці мотиви присутні в листі І. Вагилевича до М. Погодіна (1836 р.), у якому він обстоював самотність і багатство руської народної мови: “Что касается до языка, то у насъ нѣтъ деревни, нѣтъ человекъ, чтобы кому-либо составляющему свой словарь и уже довольно таки ознакомившемуся съ народнымъ языкомъ, не пришлось гдѣ-нибудь подслушать нового слова, не имѣющагося даже и въ другихъ Славянскихъ языкахъ. Съ нами весьма несправедливо поступили, признавъ насъ полу-Поляками, а языкъ нашъ какою-то смѣсью Русско-Польскихъ словъ. То правда, что мы кой въ чемъ сходствуемъ съ Поляками, но сходство это еще больше, очевидноѣ съ другими единоплеменными языками, особенно съ языкомъ Чешскимъ и Сербскимъ. Сверхъ того вся Польская словесность есть просто испорченная Русчина, потому что Поляки, какъ прежде, такъ и теперь, нашимъ языкомъ подправляютъ свой”⁸. Такі категоричні заяви ще раз підтверджують, що тогочасних галицьких українських діячів найбільше турбувало доведення окремішності галицьких русинів від поляків і саме цим завданням вони підпорядковували пошуки власної спорідненості з іншими слов’янськими народами. М. Погодін публікував уривки листів своїх галицьких кореспондентів і їх окремих наукових досліджень у редактованих ним московських виданнях, ознайомлюючи таким чином російську суспільність з Галичиною.

Результати власних спостережень, а також матеріали листування з галицькими діячами М. Погодін поклав у основу двох доповідних записок, підготованих для міністра народної освіти Росії Сергія Уварова (1839 і 1842 рр.). Він переконував міністра в необхідності підтримки галицько-руської літератури, регіональних мовознавчих досліджень, надсилання російської літератури в Галичину, надання матеріальної допомоги галицьким літераторам і вченим. Ця програма конкретних заходів підпорядковувалася ширшій слов’янофільській концепції М. Погодіна. Він уважав, що Росія повинна брати активну участь у житті слов’янських народів, сприяти їх звільненню з-під західних впливів і очолити, в підсумку, зростання слов’янської цивілізації як противаги Заходу. М. Погодін робив наголос на антиавстрійських настроях слов’янських народів, прогнозував близький розпад монархії Габсбургів і констатував наявність у слов’ян симпатій і надій на Росію. У випадку галицьких українців це були ще й “племінно-релігійні симпатії”. За твердженням Євстахії Тишинської, основні тези доповідних записок М. Погодіна тільки незначним чином спиралися на реальний стан справ у Галичині,

а більше були наслідком історіософських концепцій самого автора, який виразно переоцінював силу та впливи Росії й симпатії до неї у слов'янському світі⁹.

Одним із дискусійних в історіографії до цього часу залишається питання про вплив М. Погодіна на формування русофільської течії у Галичині. У 1842 р. М. Погодін особисто познайомився у Львові з істориком Денисом Зубрицьким, якого знав до того тільки з наукового листування. Д. Зубрицького прийнято вважати творцем та ідеологом галицького русофільства на його початковому етапі¹⁰. Починаючи від Омеляна Огоновського та Івана Франка, в українській історіографії необґрунтовано утвердився погляд про те, що Д. Зубрицький перейняв об'єднувчі русофільські ідеї безпосередньо від М. Погодіна і став їх ревно пропагувати у Галичині¹¹. На підтвердження цього традиційно наводиться фрагмент одного з листів Д. Зубрицького до М. Погодіна, в якому він називає себе «отаманом Погодинської колонії в Галичині»¹².

Одним із перших обґрунтував і детально розвинув тезу про існування «Погодинської колонії» у Галичині польський письменник Генрик Богданський у своїх спогадах, що були написані в 1867 р. на підставі нотаток 1830–40-х років. Г. Богданський розглядав галицьких русинів як частину польського етносу. На його думку, після польського повстання 1830–1831 рр. російський уряд свідомо й цілеспрямовано став на шлях розпалювання непорозумінь між українцями й поляками на етнічному ґрунті. Так, російським урядом було інспіроване українське «національне відродження» на Наддніпрянщині (Харків – Київ), а невдовзі об'єктом подібних заходів стала Галичина. За твердженням Г. Богданського, російські правлячі кола скеровували туди своїх представників із необхідними коштами для ведення проросійської пропаганди. Одним із них і був М. Погодін, який протягом 1838–1840 рр. (Г. Богданський пише, що М. Погодін навіть жив у Галичині, хоча насправді в цей період М. Погодін у Галичині не перебував. – *О. С.*) налагодив зв'язки з греко-католицьким духовенством, схилив його до переходу на православ'я, пропагував ідеї національної єдності росіян і галицьких русинів та закликав останніх боротися проти польського поневолення і повернення до «щепу свого московського»¹³.

Таке трактування, безумовно, впливало насамперед із тогочасної національно-політичної кон'юнктури, пов'язаної з наростанням українсько-польського конфлікту в Галичині та прагненням поляків звинуватити українців у використанні контактів з російськими науковими і громадськими колами для розгортання антидержавної діяльності проти Австрії. Але його не можна вважати переконливим і достатнім для пояснення глибинних причин і механізмів зародження русофільського руху в Галичині. Галицьке русофільство було результатом не так зовнішніх впливів, як продуктом місцевих процесів в українському суспільстві. Дуже сумнівно, аби Д. Зубрицький, познайомившись із М. Погодіним у 60-літньому віці, міг докорінно змінити свої погляди на характер взаємодії Галицької Русі з рештою руського світу, мало того – майже блискавично поширити нову для себе концепцію всерусизму серед української інтелігенції¹⁴. Як справедливо стверджує Є. Тишинська, «[...] Зубрицький і без впливу Погодіна в тій порі був би таким, яким був для своєї суспільности, бо ж його суспільні і політичні погляди, хоч дуже споріднені з Погодинськими, розвинули ся і виробили ся зовсім незалежно від впливу Погодіна, з котрим Зубрицький навязав переписку в 61, а особисто пізнав ся в 64 р. життя, коли його політичні і суспільні погляди були вже вироблені і скристалізовані, а погляд на світ був зовсім готовий. [...] Він (Д. Зубрицький. – *О. С.*) обожав Карамзіна, любив Росію, ненавидів хлопа і хлопську мову і тоді, коли ще не знав Погодіна»¹⁵.

Д. Зубрицький виховувався в сім'ї полонізованого українського дрібного шляхтича на Жовківщині. Свою громадську діяльність розпочинав у лавах польського патріотичного руху, вважав польську мову рідною. У 1811–1822 рр. належав до Краківської масонської ложі. Польські масони після поразки Наполеона пов'язували свої надії на національне визволення з російським імператором Олександром I. У цей період Д. Зубрицький дізнався про слов'янофільські ідеї. Після переїзду до Львова та знайомства з церковним діячем та істориком Михайлом Гарасевичем Д. Зубрицький зацікавився минулим руського населення Галичини та розпочав власні історичні дослідження, які зумовили зміну його національної ідентичності з польської на руську. Символом цієї зміни став вступ Д. Зубрицького до Ставропігійського інституту, де невдовзі він почав відігравати провідну роль. У своїх релігійних поглядах Д. Зубрицький пройшов шлях від римо-католика до православного, був противником унії (щоправда, свої антиуніатські за характером твори друкував поза Галичиною). Д. Зубрицький був прихильником монархічної форми правління. Він підкреслював своє аристократичне походження і дотримувався консервативних суспільних поглядів¹⁶.

У 30–40-х роках XIX ст. Д. Зубрицьким було написано ряд фундаментальних на той час історичних праць, які висунули автора на чільне місце в українській галицькій історіографії. Вони побудовані у вигляді хронік і написані на підставі джерел, які, здебільшого, вперше вводилися до наукового обігу. На прикладі наукової творчості Д. Зубрицького також можна простежити еволюцію суспільно-політичних настроїв українців Галичини – від прагнення довести свою відрубність від польського народу до обґрунтування своєї належності до всеруського етнічного простору та спільного для нього історичного процесу¹⁷. Демонструючи у своїх працях та громадській діяльності сильний локальний патріотизм, Д. Зубрицький, водночас, уважав за необхідне для галицьких русинів розвиватись як складова частина ширшого всеруського цілого. Ідеологічне спрямування історичних досліджень вченого забезпечило йому визнання з боку російської офіційної науки. У 1842 р. Д. Зубрицький отримав диплом члена-кореспондента Археографічної комісії в Петербурзі, у 1844 р. – звання почесного члена київської Тимчасової комісії для розгляду давніх актів, у 1846 р. був обраний почесним членом імператорського Товариства історії і старожитностей російських у Москві, у 1855 р. – членом Імператорської Академії наук.

Відповідь на питання про причини формування в Галичині русофільських настроїв буде неповною без з'ясування місця й ролі, яку відігравала в тогочасному українському інтелектуальному середовищі концепція “Малої Русі”. Проблема полягала в надзвичайній невизначеності цієї концепції. Фактично, можна твердити, що пошуки галицькими діячами національної ідентичності “дотикалися” до цього поняття, але, через брак інформації й досвіду відповідних контактів, вони самі не могли чітко визначити ані власне “Малу Русь”, ані місце в ній галицьких русинів, ані їх спільне відношення до всеруського простору. Не викликає сумніву, що погляди всіх українських галицьких діячів у цей період, незалежно від їх пізніших суспільно-політичних спрямувань, були звернені насамперед на Київ і що саме від української інтелігенції Наддніпрянщини галичани очікували допомоги, шукаючи відповіді на свої питання. Однак уже перші контакти з українськими діячами Наддніпрянщини показали, що самі вони здебільшого не мали чітких відповідей на питання національного самовизначення, були доволі сильно втягнені в загальноросійський політичний простір та мало цікавилися Галичиною, не надаючи їй більшого значення в розв'язанні проблем національного розвитку.

Прикладом суперечностей у розумінні наддніпрянськими діячами “національної ідеї” можна назвати Михайла Максимовича – визначного українського вченого-природознавця, історика, фольклориста, етнографа і письменника, першого ректора Київського університету. З одного боку, М. Максимович послідовно доводив безпідставність тверджень М. Погодіна про “великоруське” населення Київщини за княжої доби, а з іншого – був автором етимологічного українського правопису (т. зв. “максимовичівка”), який полегшував процеси русифікації¹⁸. Доводячи у власних дослідженнях самостійність української мови в минулому, М. Максимович, утім, демонстрував зневіру в її майбутнє. Кирило Студинський стверджував: “В будучність українського письменства на Україні Максимович не вірить. По його гадці, стала великоруська мова для всіх освічених Українців загальною мовою і тому все, що пише ся на Україні по українськи, вже до певної степені штучне [...]. Такий брак віри в будучність українського письменства по при сердечній любові до України, замітний рівно-ж у Метлинського, а двадцять два роки після листу Максимовича до Зубрицького чуємо ще його, що правда, в иньшій формі, також у Костомарова”¹⁹.

Перші мовознавчі дослідження галичан та їх спроби піднести значення народної мови трактувалися діячами Наддніпрянщини зверхньо та з насмішками. М. Максимович, з яким галичани пов’язували особливі надії, висміяв укладені в Галичині на основі народної мови граматики та художні твори, ствердивши, що їх мова не може називатися “малоруською”, а є штучним слов’яно-руським вивором. Щоправда, він закликав галицьких українців продовжувати писати живою народною мовою, однак тільки тому, що час польської мови для Галичини вже минув, а російської ще не настав. Погляд М. Максимовича на перспективи української літератури, висловлений ним у листах до галицьких діячів, “міг бути студеною водою на мрії перших наших речників живого слова”²⁰. Невдалий досвід у налагодженні стосунків між діячами Ставропігійського інституту та науковими колами Наддніпрянщини став вагомим підґрунтям для формування в Галичині русофільських настроїв. Така позиція наддніпрянських українців виразно контрастувала з зацікавленням Галичиною російськими науковими й урядовими колами, яке певним чином задовольняло амбіції галицьких науковців і літераторів та сприяло наростанню в їх середовищі симпатій до Росії²¹.

Певним парадоксом в історії галицького русофільства було доволі тривале поєднання проросійських симпатій з підкресленою демонстрацією відданості австрійській офіційній владі. У 30–40-х роках ХІХ ст., на думку дослідника М. Мудрого, паралельно з русофільськими настроями у Галичині ширились і прогабсбурзькі симпатії, які переросли в політичну ідеологію австрофільства²². Якщо орієнтація на Росію могла дати галицьким українцям певні дивіденти лише у перспективі, то в умовах наростаючого конфлікту з поляками та бажання повністю відмежуватися від національно-політичних домагань польського руху Відень ставав єдиним можливим союзником, що міг реально впливати на ситуацію в краї, зокрема визначати характер польсько-українських відносин. В особі високих австрійських урядовців українці дедалі частіше знаходили вдячних слухачів для своїх скарг на утиски з боку поляків. Поступово галицькі українці відновлювали віру в силу й ефективність механізмів державної влади, втрачену ще в останній період існування Речі Посполитої. Поглинуті в минулі століття боротьбою з поляками, вони чи не вперше в 1840-х роках відчули свою потрібність державі, до якої належали.

Політика Відня щодо галицьких русинів у перші десятиліття не мала програмного характеру, час від часу вона підпорядковувалася тільки єдиному завданню – приборканню

незалежницьких устремлінь і заходів польської шляхти²³. Щойно видавничі ініціативи “Руської трійці” змусили австрійську адміністрацію визнати, що українці, принаймні, їх частина, мають власні національні інтереси, які не завжди перебувають в антагонізмі до польського руху²⁴. Однак, як видається, вирішальним чинником, який змусив австрійську владу спеціально діяти в українському питанні, стало зростання в Галичині проросійських симпатій. 1842 рік у суспільно-політичному житті Галичини пройшов під знаком судового процесу над колишнім вихованцем Греко-католицької семінарії у Львові Дмитром Мохнацьким, звинуваченим у державній зраді в інтересах Росії. У ході поліцейського розслідування та судового процесу Д. Мохнацький змалював широку картину розповсюдження серед семінаристів русофільських настроїв, до прихильників яких зараховував також діячів “Руської трійці”. Незважаючи на суперечливість донесень, які надходили в цій справі з Галичини, Відень зробив для себе, принаймні, єдиний висновок: без контролю з боку державних чинників український рух може набути небажаного напрямку розвитку²⁵.

Уже в 1842 р. з австрійського поліцейського відомства вийшла ініціатива про видання в Галичині україномовного часопису. Посаду редактора було запропоновано Іванові Головацькому, який під тиском австрійської влади навіть схилився до того, аби видавати цей часопис латинкою. Під політичним оглядом це була перша з боку Відня виразно антиросійська акція в рамках формування української політики²⁶. Однак загроза опинитися перед значним мовно-культурним бар’єром щодо східного простору та, фактично, віч-на-віч з поляками в Галичині дуже швидко звела нанівець ентузіазм галицьких українців щодо можливостей, які відкривало для утвердження їх позицій в Австрії видання власного часопису. Це зробило їх непоступливими у питанні відмови від кирилиці. Вже восени 1843 р. Я. Головацький мусив категорично ствердити, що українці в Галичині не бажають для себе літератури, яка б виходила латинським письмом. У листі до професора Московського університету, славіста, історика й етнографа Осипа Бодяньського від 4 листопада 1843 р. він писав: “Заносилося було щось на часопись малоруську, котра мала видаватися у Відні, але ж бо тяжко упросити, аби друкувалося кирилицею (гражданськими буквами), та тому мало до неї охоти, бо русини воліли би, щоби жодної не було словесності, як би мала бути латинськими (польськими) буквами. Та, відав, із того або крапне трохи, або борше ті хмари зовсім розійдуться”²⁷.

Перші свідомі дії австрійського уряду, спрямовані на підтримку українського національного руху, поставили тогочасних галицьких діячів перед складною дилемою. З одного боку, можливість опори на Відень відкривала перед ними заманливі перспективи зміцнити своє становище в Галичині, гідно протистояти тут полякам і поступово нарощувати зусилля на шляху національного розвитку. З іншого ж – процеси національної самоідентифікації постійно диктували їм вихід за межі тісного галицького світу й утвердження етнічно-духовної єдності з руським простором на сході. Фактично сталося так, що у найближчі десятиріччя у творенні власної концепції національного розвитку галицькі українці пішли шляхом поєднання цих двох тенденцій – проросійських симпатій і австрійського лоялізму.

Такий стан галицького українства, коли формувалися і співіснували різні національно-політичні напрямки, значним чином впливав з усвідомлення ними свого відставання в націотворчих процесах порівняно з іншими, насамперед сусідніми слов’янськими народами. Упродовж кількох століть українська суспільність краю не мала змоги виступати активним чинником на політичній арені, що було зумовлено браком політичного досвіду, хоча першопричиною, все-таки, був низький матеріально-

фінансовий стан української суспільності. Незважаючи на формальну правову рівність з іншими народами Габсбурзької монархії, становище галицьких українців залежало від внутрішнього стану суспільства, а тому було надзвичайно чутливим до політичної атмосфери в державі загалом. Необхідність у короткі терміни долати значні політичні відстані й нерідко пов'язані з цим невдачі утверджували серед галицьких діячів розчарування, що межувало з апатією.

Ці мотиви виразно присутні у виданій 1846 року німецькою мовою статті Я. Головацького “Становище русинів у Галичині” (*Zustände der Russinen in Galizien. Ein Wort zur Zeit. Von einem Russinen*) у Ляйпцігському часописі “Щорічники з слов'янських літератур, мистецтва і науки” (*Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft*), яка традиційно вважається першим програмним документом українського національного руху в Галичині. Я. Головацький намагався переконати австрійські урядові кола, що розвиток української національності в Галичині й підтримка її літератури відповідає інтересам Відня, рішуче виступив проти тверджень, ніби українці становлять загрозу для Австрії з огляду на сусідство з Росією. Свої міркування Я. Головацький перемажовував із констатацією глибокого занепаду національного життя галицьких (а також надніпрянських) українців. Так, зокрема, він стверджував, що “серед усіх слов'янських народів руський або малоруський народ занепає найбільше”, визначав його стан як “духовну мертву тишу”, передбачав, що перші паростки національного відродження виявляться недостатніми для процесу національної консолідації розділеного державними кордонами народу. Причини “духовного конання” галицьких русинів Я. Головацький пов'язував з полонізацією та нехтуванням етнічними почуттями простого народу з боку його вищих верств, представлених передусім керівництвом Греко-католицької церкви²⁸. Можна стверджувати, що дух розчарування, яким була проникнута програма, що вийшла з-під пера одного з діячів “Руської трійці”, творив психологічний клімат для переходу українського національного руху в Галичині на шлях, який нині отримав в історіографії назву орієнтаційної політики. Тобто, йдеться про те, що в українському русі ніби запрограмованими виступали різні політичні вектори – від проавстрійського до проросійського.

Особливою подією в історії Європи була революція 1848–1849 років (відома також як “Весна народів”). У цей період революційні рухи охопили більшу частину європейського континенту. В різних регіонах цілі революції були відмінними. Для Франції, Бельгії, Голландії “Весна народів” означала боротьбу за лібералізацію в межах власної державності. Для італійців та німців це було прагнення до об'єднання держави. А для угорців і поляків – це передусім боротьба за національну незалежність. Під час революції 1848 року українське питання вперше стало складовою частиною національного питання в Європі. В українському галицькому суспільстві “Весна народів” пробудила великі надії на покращення власного становища, а також зосередила увагу не тільки національних діячів, а й ширших верств суспільства на проблемі національної ідентичності. Національне питання вийшло за межі вузьких рамок, коли воно було предметом дискусій частини інтелігенції; для багатьох людей саме революція 1848–1849 рр. стала поштовхом для того, аби вперше поставити перед собою питання про власну національну належність. Нерідко на це питання непросто було відповісти однозначно, а роздуми над ним породжували багато особистих переживань і внутрішніх невизначеностей.

Відправною точкою для аналізу русофільської течії в Галичині періоду “Весни народів” вважаємо свідчення тогочасного українського громадсько-політичного діяча, греко-католицького священника Василя Подолинського. У написаній 1848 року брошурі

“Слово перестороги” В. Подолинський виділив в українському національному русі періоду “Весни народів” чотири головні політичні течії, які назвав партіями: чисто-руську, польсько-руську, австрійсько-руську та російсько-руську. Остання, за словами автора брошури, “теж хоче Русі, може й вільної, і прямує до неї через попереднє об’єднання з Росією з думкою, що тоді буде вільна, коли буде вільною Росія”. Очевидно, щододного напрямку не йшлося про чітко сформульовану політичну програму, а радше про коло симпатій, прагнень і сподівань. Сам В. Подолинський попередив свій партійний поділ застереженням, що “русини [...] не сміють ні на кого рішуче сперти свої політичні сподівання”, а “їх принципи” творять певні напрями “з ваганням”. Головну причину такої нечіткості В. Подолинський вбачав у тому, що “кожен русин нишком ще несміливо думає про свою Русь, бо ще не може знайти для своєї Русі міцної і стійкої точки опори”²⁹.

“Весна народів” застала галицьких русинів абсолютно не готовими до такого перебігу подій. У той час, коли інші народи імперії, вимагаючи запровадження конституційного устрою і демократичних свобод, прагнули забезпечити свої національні права, українці не мали не лише досвіду політичної боротьби, належної інфраструктури і відповідного керівництва, але й навіть чіткого усвідомлення свого становища і потреб. У контексті та під прямим впливом революційних потрясінь, що сколихнули майже всю Європу навесні 1848 року та виявили не лише гостру необхідність соціально-економічних перетворень, а й поставили на порядок денний справу національного визволення пригноблених народів, у Львові була утворена Головна Руська Рада – перше політичне товариство галицьких українців. Головна Руська Рада була створена насамперед як протипага до польської Центральної Ради Народової³⁰. Її першочергове завдання полягало в тому, аби декларувати відмінність завдань галицьких українців від польського національного руху, не допустити, щоб інтереси Галичини в революції були представлені й обстоювані винятково польським національним органом. Утворення Ради знаменувало собою перехід українського національного руху в Галичині від культурно-просвітницької до політичної фази розвитку³¹.

Першим завданням, яке належало виконати Головній Руській Раді, було вироблення тексту відозви до українського населення краю. Ця відозва обговорювалася на кількох засіданнях Ради. В результаті дискусій було вирішено стати на платформі національної єдності та соборності всіх українських земель. У відозві, ухваленій 10 травня 1848 року, говорилося: “Мы, Русини Галички, належимо до великого руского народу, котрый ѓднымъ говорить языкомъ и 15 милѣонѣвъ виносить зъ котрого пѣлтрета милѣона землю Галицку замешкує”³². Таким чином, попри присутність в українському галицькому русі на момент революції 1848 року різних національно-політичних напрямів, на рівні декларацій виразно переважала проукраїнська концепція національної ідентичності галицьких русинів. Перевага українофільських настроїв у 1848 р. була зумовлена декількома причинами. Революційні події робили найбільш знайомий для тогочасної галицької інтелігенції, хоча і розмитий образ “Малої Русі” більш чітким. Загострення відносин з поляками змушувало галицьких українців оперувати поняттями, які територіально й за кількістю населення не поступалися б поділеному на три частини державними кордонами польському етнічному простору. Греко-католицька ієрархія, в руках якої опинився провід національного руху, була змушена зважати на долю уніатської церкви в Російській імперії, яка від 1839 р. опинилася поза законом. Врешті, потрібно враховувати позицію австрійського уряду, який докладав чимало зусиль для відокремлення галицьких русинів від польського революційного руху та, водночас, намагався запобігти їх тяжінню до всеруського світу.

Сплеск українофільських настроїв у 1848 р. був таким сильним, що змусив галицьких русофілів визнати свою нечисленність і навіть засумніватися у майбутньому течії, яку вони представляли. К. Хомінський у листі до А. Петрушевича від 7 жовтня 1848 р. поділяв “гореванья” свого адресата “надъ неистовымъ починаніемъ нашихъ Малоруссо-мановъ” та підтверджував, що “Малоруссоманія” не зустрічає протидії в суспільстві. Д. Зубрицький у листі до “Императорского общества истории и древностей” у Москві від 6 (18) січня 1853 р. визнавав, що в період революції “едва 10 человекъ находилось въ Галиціи, которые разумѣли настоящее Русское слово”, і що тоді поширеним було переконання в мовно-національній окремішності російського та українського народів³³. Один із пізніших теоретиків галицького русофільства Богдан Дідицький згадував: “[...] Подъ понятіемъ “Русь” я представлялъ собѣ тогда такъ, якъ и наибольшая часть ново въ то время возрожденныхъ нашихъ Русиновъ, только южную или Малую Русь съ ея древними стольными городами, Кіевомъ и Галичемъ, а сѣверную Великую Русь уважали мы хотя сродною намъ по общеславянскому происхожденію, но мало-же не такъ само не своею, якъ не своею была для насъ даже и ближе съ нами сусѣдня, тоже славянская Польша. Еще-жъ къ тому тую сѣверную Русь изъ-давна называно у насъ загаломъ “Москвою”, противъ которой именно во мнѣ, яко бывшомъ до недавна ря-нымъ патріотомъ польскимъ, еще не цѣлкомъ усмирились вовсе не братерскіе реминисценціи, набранныи изъ Мицкевича, Словацкого, Красинского и цѣлого міра литературы московвражихъ Поляковъ”³⁴.

Український рух у Галичині розвивався не тільки в постійному протистоянні з польським політикумом, а й у тісному взаємозв’язку з ним. Українці перейняли в поляків чимало ідейно-концептуальних засад, зокрема потребу протистояння російському самодержавству як гнобителю національних прав народів імперії. Водночас, твердження польських діячів про самостійність малоруського простору, необхідність польсько-українського союзу проти Росії і творення в майбутньому польсько-української федерації було обернуте в 1848 р. проти самих поляків. Полеміка з поляками відкрила найяскравіші сторінки української історії та міжнаціонального протистояння. До них, насамперед, належали Галицько-Волинське князівство та війна під проводом Богдана Хмельницького. Вони, своєю чергою, підкреслювали політичну єдність малоруського простору, його державницьку традицію й таким чином слугували додатковим аргументом на користь малоруської національної ідентичності. Помітно, що аргумент про належність галицьких русинів до 15-мільйонного народу тогочасна українська політична еліта в Галичині вважала достатнім, аби протистояти полякам. “Зоря Галицька” в 1848 р. активно популяризувала цю думку: “Не повинни вони (поляки. – О. С.) зъ ока спущати, же насъ є 15.милліонивъ (а то троха бѣльши якъ всѣхъ Полякивъ и со зляшеними Русинамы) и же черезъ оутисканье и понижуванье Русинивъ Польска погибла!”³⁵. Теза про руйнування польської державності через нехтування українського питання виконувала, принаймні, два завдання. По-перше, вона виступала для галицьких українців засобом для самоствердження. По-друге, давала підстави для висновку, що потенційно сила малоруського простору й надалі спроможна захищати українців від національного гноблення з боку поляків.

Русофільські настрої в Галичині в період революції 1848–1849 рр. не знайшли сприятливого ґрунту в середовищі греко-католицької ієрархії. Зважаючи на внутрішню сутність уніатської церкви, її керівництво змушене було діяти між католицьким світом і східною традицією з метою не дозволити жодному з цих релігійних векторів здобути виразну перевагу. Українські церковні ієрархи не були зацікавлені ні у відновленні

польської державності, ні в можливій окупації Галичини російськими військами, що могло поставити під загрозу саме існування Греко-католицької церкви³⁶. У 1850 р. анонімний автор у статті, яку опублікувала “Зоря Галицька”, так пояснював причини, що під час революції протидіяли поширенню проросійських симпатій серед греко-католицького духовенства: “Греческо-католическе священничество, которое теперь лучше образованное, якъ благочестивое російское, разъ вступивши на керму руско-народного порушення, не найшовши прежде ниякого соперника, не могло хотѣти опустити тоє становище, которое его возносило, честолюбію его догоджувало и лишь въ самостоятельнѣмъ развитію народа есть возможнымъ, – та и забувши на собственный хосень кинути ся до идей всеславянскихъ; ниякимъ образомъ не могло того бажати зречи ся всей въ новомъ времени набутой славы и хѣсна, дабы запасти въ политическое ничество въ Росіи, которой существованіе съ формою правленія найтѣснѣйше соединено”³⁷.

Прагнення до самозбереження зробило Греко-католицьку церкву в період революції твердою опорою Габсбургів і рішучим противником польського революційного руху. Церковна ієрархія значним чином визначила ідейно-політичну платформу, структуру, методи діяльності Головної Руської Ради.

Соціальні та національні суперечності революційного руху в Галичині вміло використала австрійська влада, яка свої головні зусилля спрямувала на відокремлення галицьких українців від польського революційного табору, а водночас, із зовнішньополітичних міркувань, намагалася запобігти їх тяжінню до Росії. Реалізатором політики австрійського уряду в Галичині в 1847–1848 рр. був губернатор краю Франц Стадіон. Для згуртування своїх прихильників губернатор утворив т. зв. Байрат – комітет з дорадчими функціями, який мав на меті паралізувати діяльність Ради Народової. З українського боку до комітету були запрошені єпископ Перемишльський Григорій Яхимович, канонік Михайло Куземський і священник Михайло Малиновський. Ці особи в період революції й надалі відігравали вирішальну роль у визначенні напряму політики галицьких українців. Саме позиція Ф. Стадіона, його сприяння галицьким українцям найбільше спричинилися до того, що митрополіча консисторія наважилася взяти у свої руки керівництво українським національним рухом.

Губернатор Галичини Ф. Стадіон, фактично, був першим австрійським урядовцем, силою обставин змушеним до формування спеціальної політики Відня щодо українського питання. Ця політика полягала у піднесенні українців до рівня загальноавстрійського політичного чинника та виставлення їх у цій ролі як протизваги державницьким устремлінням поляків. З іншого боку, вже за Ф. Стадіона було помітним, що Відень розглядає галицьких українців не як стабільного й тривкого союзника, а діє відповідно до ситуації. Отже, підтримка українських національних інтересів (чи нехтування ними) безпосередньо залежало від того, як склалися в першу чергу польсько-австрійські відносини. Перевести революційні настрої в Галичині в контрольоване річище, а також завоювати симпатії до австрійського уряду переважної більшості українського населення Ф. Стадіону вдалося за допомогою двох енергійних кроків. 22 квітня 1848 р. за його ініціативою в краї було оголошено розпорядження австрійського уряду про скасування панщини з 15 травня цього ж року. Це сталося на декілька місяців раніше, ніж в інших австрійських краях, паралізувало аналогічні ініціативи польської шляхти, утвердивши серед українського селянства образ австрійської влади як захисниці його інтересів. Ф. Стадіон також підняв і до відповідного моменту утримував на порядку денному справу поділу Галичини на українську та польську провінції. В очах галицьких поляків вплив Ф. Стадіона на український рух був таким значним, що, починаючи

з 1848 р., в польській публіцистиці на багато десятиліть міцно утвердилася теза про “винахід” ним русинів як національно-політичного чинника³⁸.

На початку 1848 р. Ф. Стадіон погодився на видання в Галичині українського часопису, проект якого обговорювався членами Ставропігійського інституту з осені 1847 р. Органи центральної та крайової влади не приховували від українців свого зацікавлення в тому, щоби вони не приєдналися до польського революційного руху. З пропозицією обійняти редакцію часопису Ставропігійський інститут звернувся до Д. Зубрицького. По довгих ваганнях і застереженнях Д. Зубрицький погодився. Ключовою проблемою для проєктованого часопису був правопис. Д. Зубрицький спершу не бачив можливості видавати цей часопис “несотвореним язиком”. Шукаючи вихід із правописних непорозумінь уже після своєї згоди бути редактором, у листі до Антонія Петрушевича він пропонував “середини держатися”, тобто спиратися на народну мову, а брак термінів запозичити з “побратимчого або церковного діалекту”. Мова часопису не повинна була “опускатися до тривіальності мови простого народу, ані підніматися до вживаного у великоросійській літературі способу трактування”, бути звичною й зрозумілою для всіх галицьких русинів. Сам Д. Зубрицький вважав своє нове завдання доволі обтяжливим з огляду на похилий вік, а також недостатню практику писання руською мовою. Він визнавав, що погодитися його змусили тільки “важні обставини”, під якими, очевидно, розумів можливість за допомогою австрійського уряду підкреслити наявність у Галичині руського народу та окремішність його інтересів від польських³⁹.

Мовно-правописне питання виявилось найслабшим елементом у задекларованій Головною Руською Радою тезі про національну окремішність українського народу. Правописні проблеми знову стали найбільш актуальними у громадсько-політичному житті. Це було пов'язано зі створенням українцями в Галичині в липні 1848 р. (за зразком інших слов'янських народів) Галицько-руської матиці – культурно-освітнього товариства, яке мало вести просвітницьку та видавничу діяльність, сприяти українському шкільництву. Питання про мову майбутніх видань викликало гостру дискусію на Соборі руських учених, який відбувся у Львові в жовтні 1848 р. за участі 118 представників української науки, освіти та культури Галичини. Більшість учасників обговорення висловилися за літературну мову, близьку до народної, “гражданський” шрифт і фонетичний правопис, зберігши, однак, за прихильниками церковнослов'янської мови (були в меншості) право на використання цієї мови та етимологічного правопису в наукових працях⁴⁰. У недалекому майбутньому етимологічний правопис став вагомим аргументом у руках прихильників обґрунтування всеруської єдності. Можна стверджувати, що мовно-правописні дискусії, які з новою силою відроджувались у міру спаду революційного руху, ставили під сумнів єдність галицької суспільності в підтримці національного вибору Головної Руської Ради, виявляли різне розуміння тогочасною українською науковою та політичною елітою напряму національного розвитку.

Сумніви галицьких українців щодо можливості на хвилі революції зрівнятися у своєму національному розвитку з іншими народами Австрійської імперії посилювалися у зв'язку із перебігом Слов'янського з'їзду у Празі в червні 1848 року. Григорій Гинилевич, що був делегатом з'їзду від Головної Руської Ради, в листі з Праги 9 червня 1848 р. до Яворівської Руської Ради писав: “Довго в нас чекати треба, аби ся розвинув так, як ту, народовий патріотизм”⁴¹. Учасники з'їзду не домоглися своєї головної мети – слов'янської єдності. Інтереси представлених на з'їзді націй виявилися надзвичайно різними, а часом і протилежними. Головна причина цього полягала в тому, що слов'янські народи переживали інтенсивні процеси формування націй, домінуючою тенденцією яких

була диференціація, а не інтеграція під егідою загальнослов'янської ідеї⁴². Найбільш виразно відсутність слов'янської єдності виявилася в рамках польсько-української секції. Напруження було таким великим (дискусія точилася навколо національного характеру Галичини), що задля полагодження конфлікту виявилось необхідним навіть втручання Павела Йосефа Шафарика і Михайла Бакуніна – єдиного росіянина на з'їзді. 7 червня 1848 р. на з'їзді була укладена українсько-польська угода, яка передбачала досягнення в Галичині мовної та релігійної рівноправності. Питання поділу Галичини відкладалося до скликання законодавчого сейму⁴³. Ігнорування поляками цієї угоди на практиці, а також небажання Відня, змушеного прислухатись до політично сильніших поляків, піти на поділ Галичини підкреслили слабкість українського руху, показали безперспективність української орієнтації на офіційний Відень та відновили інтерес галицьких українців до слов'янського простору на сході.

Низкою розчарувань супроводжувалися також початки парламентської діяльності українців в Австрійській імперії. У травні 1848 р. під впливом революційних виступів у Відні цісар Фердинанд I проголосив скликання однопалатного парламенту для ухвалення нової конституції⁴⁴. У Галичині вибори до парламенту, що відбувалися на підставі куріальної та двоступеневої системи на зламі червня і липня 1848 р., характеризувалися стихійністю і непередбачуваністю, що впливали як з можливостей легальної політичної діяльності, так і браку конституційних традицій⁴⁵. Це дозволило австрійській адміністрації впливати на їх перебіг. З усіх провінцій імперії Галичина й Буковина послали до парламенту найбільше селянських депутатів і священників, які, переважно, не володіли німецькою мовою, аби з розумінням стежити за перебігом дискусії⁴⁶. З 29 обраних до парламенту галицьких українців 17 були селянами, 9 священниками, 3 представниками світської інтелігенції⁴⁷. Сам Ф. Стадіон був обраний до парламенту голосами українських селян і священників відразу в двох округах. Про роль, яка відводилася австрійськими урядовцями українському й загалом селянському представництву від Галичини, свідчать спроби Ф. Стадіона під час засідань парламенту керувати голосуванням цієї частини парламенту⁴⁸. За час засідань (липень 1848 р. – березень 1849 р., Відень – Кромєриж) парламент ставав дедалі більше керованим, особливо після скасування панщини 7 вересня 1848 р. Вибух у Львові на початку листопада 1848 року польського повстання засвідчив, що галицькі українці є для австрійського уряду досить слабкою противагою польським державницьким домаганням.

Численні розчарування галицьких українців з перших спроб політичної діяльності в Австрії свідчили, що український національний рух не був готовим до кардинальних змін у суспільстві та використання можливостей, які відкривала для національного поступу революція 1848–1849 рр. Галицькі українці виразно не встигали за перетвореннями в державі, що були наслідком революції. Усе це породжувало серед українців відчуття власного безсилля, неможливості впливати на події, які безпосередньо зачіпали їх інтереси. У такому психологічному кліматі розпочався відхід частини галицьких діячів від проголошеної Головною Руською Радою програми соборності українських земель, яка, як показав перебіг революційних подій, не принесла галицьким українцям очікуваної швидкої й конкретної користі і, що найважливіше, не змогла захистити українців від тиску поляків, забезпечити їм прихильність Відня. На тлі революційних потрясінь в Австрії симпатії галицьких діячів знову звернулися до Росії, яка вигідно вирізнялася своєю стабільністю, міцною державною владою.

Швидкий і доволі численний відхід українських галицьких діячів від національної програми Головної Руської Ради свідчив, що її проголошення не було результатом

глибоких процесів внутрішньої модернізації українського суспільства Галичини, одним із ключових елементів якої є новочасне розуміння нації, а йшлося, скоріше, про те, що український рух опирався лише на відчуття мовно-фольклорно-релігійної самотності. Для багатьох галичан українофільські погляди виявилися тільки недовгим періодом, своєрідним містком у їх переході від непольської до всеруської ідентичності. Б. Дідицький, роблячи пам'ятний запис в альбомі А. Петрушевича (січень 1901 р.), так згадував про ці події:

“Братямъ Русинамъ.
Гей кто Русинъ веселися!
Покинь смутокъ,
Стри слезы –
Не журися!” и пр. и пр.

(Стихъ А. С. Петрушевича, напечатанный д. 15 Мая 1848 “Зори Галицкой” Ч. 1).

Чудно-наивный, русско патриотичный духъ сего стиха, прочитанный мною въ м. Маѣ 1848, всего больше повлиялъ на мене, тогда 21-лѣтнѣго молодца, що я изъ завязатого Ля-ха сталъ Галицкимъ Русиномъ, послѣ въ томъ-же году и всерусскимъ Русиномъ”⁴⁹.

Важливим чинником, що вплинув у цей момент на деяких українських діячів Галичини, посиливши їх русофільські настрої, було безпосереднє зіткнення з російськими солдатами й офіцерами, які в 1849 р. з'явилися у Галичині під час рейду російських військ під командуванням генерала Івана Паскевича, для придушення революції в Угорщині. В очах певної частини галицького суспільства цей рейд був свідченням військово-політичної сили Росії, здатної виступити захисником слов'янського населення і, водночас, утримати під контролем незалежницькі плани поляків, адже придушення революції в Угорщині робило неможливим вибух нового польського повстання в Росії⁵⁰. Така політика видавалася деяким галичанам значно привабливішою й ефективнішою, ніж надії розв'язати проблеми свого національного розвитку, спираючись на підтримку офіційної австрійської влади. Крім міркувань політичного характеру, присутність російських солдатів у Галичині дала галицьким українцям перший досвід особистого спілкування з етнічними росіянами. Б. Дідицький згадував, що з цих зустрічей за участю духовенства, порівнянь мови церковних видань, зробив для себе остаточний висновок про єдність Русі, захопився цією думкою і збудив у себе бажання “посвятити свої сили на подвиги во благо той единой нашей святой Руси”⁵¹.

Таким чином, до найважливіших факторів, які сприяли в 40-х роках ХІХ ст. формуванню в Галичині русофільських настроїв, потрібно зарахувати: налагодження наукових контактів із російськими вченими, які заохочували галицьких українців до досліджень власної історії та мови в контексті їх приналежності до всеруського простору; бажання тогочасної галицької інтелігенції підкреслити свій аристократизм, право бути носіями багатовікової історико-правової та державної традиції і дорівнятися, в підсумку, за соціальним статусом до вищих верств суспільства; розчарування багатьох діячів першої хвилі українського “національного відродження” Галичини в можливостях належної співпраці з українськими наддніпрянськими діячами, яке об'єктивно впливало з недостатньої уваги останніх до проблем і потреб галицьких українців та спиралося на реальний стан українства в Росії, брак у його середовищі не тільки цілеспрямованої програми національного розвитку, але й чіткого розуміння поняття “Малої Русі” та її місця у всеруському просторі; ще один фактор наростання русофільських настроїв, як це не парадоксально, був пов'язаний з проавстрійськими урядовими тенденціями, які

вилились у остаточне відмежування галицьких українців від національно-політичних вимог поляків, і розумінням ролі державних чинників у захисті національних інтересів. Згодом ці принципи були перенесені на Росію як єдину в той час слов'янську державу.

У період революції 1848–1849 років русофільські настрої в Галичині пройшли еволюцію від майже повного видимого зникнення, наочним виявом чого стала декларація Головної Руської Ради про належність галицьких русинів до 15-мільйонного українського народу, до поступового посилення, що було пов'язано, насамперед, із низкою розчарувань галицьких українців першими невдалими спробами стати самостійним чинником у політиці. Перевага українського напрямку на початку “Весни народів” була зумовлена рядом чинників, а саме: почуттям близькості до Наддніпрянщини; подальшим утвердженням своєї відмінності від поляків і прагненням протиставити їм рівнозначний за територією й чисельністю населення мовно-етнічний простір; позицією вищої ієрархії Греко-католицької церкви, яка побоювалася повторити долю уніатів у Російській імперії; політикою австрійського уряду, який прагнув протиставити галицьких русинів польському революційному руху та водночас намагався запобігти їх тяжінню до Росії. Подальший перебіг подій показав, що національно-політична декларація Головної Руської Ради не була результатом новочасного розуміння нації, а лише короткочасною ідеєю, що опиралася на відчуття духовного тяжіння до малоруського простору. Русофільські настрої в Галичині посилювались у зв'язку зі спадом революційного руху та зникненням надій галицьких українців на забезпечення їх національних прав шляхом угоди з поляками або Віднем. Їх посилення розпочалося з відновлення мовно-правописних дискусій, які в очах певної частини діячів тодішньої української галицької літератури й науки були визначальними для етнічної ідентичності. Симпатії деяких українських діячів Галичини до Росії в цей час були зумовлені і їх безпосередніми контактами з російськими солдатами й офіцерами під час походу військ І. Паскевича на придушення угорської революції, що посилювало віру в силу Росії та її здатність успішно протистояти державницьким прагненням поляків. У період “Весни народів” “російсько-руська партія” в Галичині існувала більше в теорії, ніж на практиці; вона не була ні ідейно, ні організаційно оформлена і виявлялась у поглядах декількох осіб та невиразних і несформованих симпатіях до “руського світу” певної частини української галицької політичної й наукової еліти. Однак саме під час революції 1848–1849 рр. були закладені передумови для розвитку русофільського руху в Галичині та швидкої зміни окремими галицькими діячами власного погляду на національну ідентичність від виокремлення з польського світу через приналежність до малоруського, а згодом – до ширшого руського простору.

¹ Франко І. Одвертий лист до гал[ицької] української молодезі. // Франко І. Збір. тв. у 50 т. – Т.45. – С. 401–409; Його ж. “Ідеї” й “ідеали” галицької москвофільської молодезі. // Там само – С. 410–422.

² Андрусак М. Генеза й характер галицького москвофільства в XIX–XX ст. – Прага: Б.н.в., 1941. – 64 с.; Миколаєвич М. Москвофільство, його батьки і діти. Істор. нарис. – Львів, 1936. – 68 с.

³ Макаручук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина XIX ст. – 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип.32. – С.82–98; Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип.34. –

С.231–268; Турій О. Галицькі русини між москвофільством і українством (до питання про так зване “старорусинство”) // Третій Міжнародний конгрес українців (Харків, 26–29 серпня 1996 р.). Історія. – Харків, 1996.– Ч.1.– С.106–112.

⁴ Щоправда, В. Гнатюк пов’язував появу русофільської течії в Галичині з виданням Д. Зубрицьким у друкарні Ставропігійського інституту в 1830 р. оди Гавриїла Державіна “Бог”. Це був перший твір, виданий у Галичині російською літературною мовою. Однак це видання “не нашло, впрочемъ, ни спроста, ни подражания” (Галичина, Буковина, Угорская Русь / Составлено сотрудниками журнала “Украинская жизнь”; Съ рисунками в текстѣ и картой Галичины, Буковины и Угорской Руси, исполненной въ краскахъ. – М., 1915. – С. 118).

⁵ Михайло Погодін (1800–1875) – російський історик, археолог, публіцист, професор російської історії в Московському університеті, академік Російської Академії наук (відділ російської мови), редактор часописів “Московскій Вѣстникъ”, “Москвитянинъ”, “Русскій”. Підтримував широкі контакти з науковою громадськістю багатьох слов’янських народів, заохочував її представників до досліджень у галузі рідної мови та історії, вважаючи їх важливими в загальнослов’янському контексті. Листувався з багатьма слов’янськими вченими, обмінюючись з ними думками навколо “слов’янського питання”. Матеріали цього листування були видані невдовзі після його смерті і становлять цінне джерело для вивчення міжслов’янських взаємин (див.: Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель (1835–1861). – М., 1879–1880. – Вып. I–III).

⁶ Тишинська Е. Погодін і Зубрицький // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1912. – Т. СХ. – С. 112–115.

⁷ Матеріали по історії возродження Карпатской Руси. I. Сношенія Карпатской Руси съ Россіей в I-ую половину XIX-аго вѣка / Собралъ И. С. Свѣнцицкій. – Львовъ, 1906. – С. 146.

⁸ Там само. – С. 148.

⁹ Тишинська Е. Вказ. праця. – С. 105–107.

¹⁰ Цих позицій раніше дотримувався і автор даної статті (Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії ХІХ – початку ХХ ст.– Львів, 1997.– С.23, 32).

¹¹ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині ХІХ – на початку ХХ ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 238.

¹² Тишинська Е. Вказ. праця. – С. 107.

¹³ Bogdański H. Pamiętnik 1832–1848. Z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył Antoni Knot. – Kraków, 1971. На думку Іларіона Свенціцького, саме спогади Г. Богданського були використані згодом польським дослідником Й. Краєвським (Krajewski J. Tajne związki polityczne w Galicyi od r. 1833–1841. – Lwów, 1903.) і стали теоретичним підґрунтям для оцінки тогочасного русофільського руху як від початку москвофільського (Матеріали по історії возродження Карпатской Руси... – С. 155).

¹⁴ Аркуша О., Мудрий М. Вказ. праця. – С. 238.

¹⁵ Тишинська Е. Вказ. праця. – С. 119.

¹⁶ Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. – С. 282–287.

¹⁷ Одна з перших історичних праць Д. Зубрицького “Нарис з історії руського народу в Галичині і церковної ієрархії в тому ж королівстві” (польською мовою) була написана під впливом польського повстання 1830–1831 рр. з метою актуалізувати історичну пам’ять галицьких русинів, наголосити на їх етнічній окремішності й довести недоцільність їхньої участі в повстанні. Ця праця частинами під різними назвами була опублікована в Росії. У 1847 р. Д. Зубрицький на замовлення австрійської Академії наук розпочав працю над “Історією давнього

Галицько-руського князівства” (3 тт., 1852–1855), яку написав з позицій східнослов'янської єдності російською мовою. В основу роботи було покладено династичну концепцію, властиву для тогочасної російської дворянської історіографії (Орлевич І. Денис Зубрицький... – С. 291–292).

¹⁸ Крім етимологічних написань з використанням традиційних літер російського алфавіту **ы, и, ѣ, ѓ**, запроваджувалися позначення голосного **і** етимологічними літерами **ѣ, ѣ, ѣ, ѣ**, з діакритичним знаком; літера **ѣ** для нескладового голосного, середнього між **в** і **у**, **ѣ** – для сполучень **йо, во, е** для літер **е, є** та **ѣ** на місці апострофа. У Наддніпрянщині “максимовичівка” не прижилась, зате здобула прихильників у Галичині, на Буковині й Закарпатті. З приводу “максимовичівки” у Галичині мовознавець Г.П.Півторак стверджує, що її вживання гальмувало розвиток української освіти, літератури й культури // Максимовичівка. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. – С.301.

¹⁹ Студинський К. З кореспонденції Дениса Зубрицького (рр. 1840–1853) / Відбитка з XLIII т. Записок Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – С. 5.

²⁰ Там само. – С. 5–6.

²¹ Киричук О. Львівський Ставропігійський інститут у громадському житті Галичини другої половини XIX – початку XX ст. – Львів, 2001. – С. 44–45.

²² Мудрий М. Вказ. праця.

²³ Український літературознавець та історик Михайло Тершаковець влучно підмітив, що “і один і другий уряд (мається на увазі центральна і крайова австрійська влада. – О. С.) були прихильні стремлінням гал[ицьких] Русинів, доки вони не виходили поза межі пасивності” (Тершаковець М. Короткий огляд національних та політично-суспільних течій в Галицькій та Угорській Русі // Тершаковець М. Матеріали й замітки до історії національного відродження Галицької Русі в 1830 та 1840 рр. Додаток: до історії москвофільства в Угорській Русі. – Львів, 1907. – С. IV [Серія “Українсько-руський архив. Видає Історично-філософська секція Наукового товариства імені Шевченка”. – Т. III]).

²⁴ Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35–36. – С. 578.

²⁵ “Русалка Дністрова”. Документи і матеріали / Відп. ред. Ф. І. Стеблій. – Київ, 1989. – С. 203–212, 213–219, 219–221, 223–224 та ін.

²⁶ Kozik J. *Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1848.* – Kraków, 1973. – S. 273–277. Проект видання українського часопису не був реалізований, очевидно, через смерть у 1844 р. Варголомея Копітара, котрий обстоював у Відні інтереси українців.

²⁷ “Русалка Дністрова”. Документи і матеріали... – С. 231, 233.

²⁸ Там само. – С. 247–251. Пор.: Стеблій Ф. Перший програмний документ українського національно-визвольного руху в Галичині // Український альманах. 1996. – Варшава, 1996. – С. 131–132; Kozik J. *Ukraiński ruch narodowy w Galicji...* – S. 277–284.

²⁹ Стеблій Ф. Визначна пам'ятка української політичної думки середини XIX століття – “Слово перестороги” Василя Подолинського // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1994. – Т. ССХХVIII: Праці Історично-філософської секції. – С. 475.

³⁰ Докладно про діяльність Ради Народової див.: Stolarczyk M. *Działalność lwowskiej Centralnej Rady Narodowej w świetle źródeł polskich.* – Rzeszów, 1994.

³¹ Турій О. Українська “Весна народів” // Головна Руська Рада (1848–1851): протоколи засідань і книга кореспонденції / За ред. О. Турія; упоряд. У. Кришталович та І. Сварник. – Львів, 2002. – С. X–XI.

³² Зоря Галицка. – Львів, 1848. – 15 травня; Головна Руська Рада... – С. 22–23.

³³ Турій О. “Українська ідея” в Галичині в середині XIX століття // Україна модерна. – Львів, 1999. – Число 2–3 (за 1997–1998 рр.). – С. 63–64.

³⁴ [Дідицький Б.] Своежительство записки Богдана А. Дидицкого. – Львовъ, 1906. – Ч. I: Где-що до исторіи саморозвитія языка и азбуки Галицкой Руси. – С. 8.

³⁵ О подѣлѣ Галиціи // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 18. – 12 вересня. – С. 74. – Підпис: І. Л.

³⁶ Турій О. “Українська ідея” в Галичині... – С. 66–67; Його ж. Греко-католицька Церква і революція 1848–1849 рр. у Галичині // Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji / Zbiór studiów pod red. Wł. Wisa. – Kraków, 1999. – S. 72–91.

³⁷ Зоря Галицка. – 1850. – 3 (15) червня.

³⁸ Згодом тезу перебрали і російські видання. В найбільш узагальненому вигляді це зібрано в книзі: Н.И.Ульянов. Происхождение украинского сепаратизма. – Нью Йорк, 1966 (Репринтне видання: Н.И.Ульянов. Происхождение украинского сепаратизма. – М., 1996. – 288 с.).

³⁹ Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. ХІХ ст.). – Львів, 2000. – С. 103–107; Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів (далі – ЛНБ НАН України). – Ф. 77 (А. Петрушевич). – Спр. 207. – Арк. 1–2.

⁴⁰ Криль М. М., Стеблій Ф. И. Галицкая матица во Львовѣ // Славянские матицы / Отв. ред. И. И. Лециловская. – М., 1996. – С. 190–233.

⁴¹ Франко І. З 1848 року. Давні матеріали до оцінення нових заходів около польсько-руської угоди // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1985. – Т. 46. – Кн. 1. – С. 329.

⁴² Исламов Т. М. Революция 1848 г. в Австрийской империи: национальные и межнациональные аспекты // Европейские революции 1848 года. “Принцип национальности” в политике и идеологии. – М., 2001. – С. 163.

⁴³ Брик І. Славянський зїзд у Празї 1848 р. і українська справа // Записки Наукового товариства імени Шевченка. – Львів, 1920. – Т. СХХІХ. – С. 141–217; Франко І. З 1848 року... – С. 323–337.

⁴⁴ Проголошена 25 квітня 1848 року так звана Квітнева конституція передбачала скликання двопалатного парламенту (райхстагу) для австрійських і чеських провінцій та Галичини з Буковиною. (Перед тим була видана окрема конституція для Угорщини). Парламент мав складатися зі сенату (200 депутатів, з них 50 призначав цар, а 150 вибиралися найбільшими землевласниками країни) та палати депутатів (383 члени). У сенаті Галичина (разом з Краківським округом) мала бути представлена 41 депутатом, у палаті депутатів – 100 (з них 91 депутат вибирався з сільської курії, а 9 – з міської: Львів – 3, Краків – 2, Броди, Тернопіль, Станіслав, Перемишль – по одному) (My Ferdynand Pierwszy [...] Tymczasowy porządek wyborów odnoszący się do konstytucji z dnia 25. Kwietnia 1848. – [Wiedeń, 9 maja 1848]. – [14 s.]).

⁴⁵ Protokoły Koła Polskiego w wiedeńskiej Radzie Państwa (lata 1867–1868) / Opracowanie i wstęp Z. Fras i S. Pijaj. – Kraków, 2001. – S. 27.

⁴⁶ Зъ собору оуставодательного въ Вѣднѣ // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 12. – 1 серпня. – С. 51–52.

⁴⁷ Докладно про склад першого українського парламентського представництва див.: О депутатовъ сейму нашего Австрийского на початку мѣсяця Студня 1848, перенесеного недавно зъ Вѣднѣ до Кромержа // Зоря Галицка. – 1848 (1849). – Ч. 2. – 27 грудня (8 січня). – С. 9–10; Ч. 3. – 29 грудня (10 січня). – С. 14–15; Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів. – Львів, 1926. – С. 32–33.

⁴⁸ Buszko J. Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848–1918. – Warszawa, 1996. – S. 13–37.

⁴⁹ ЛНБ НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 77. - Спр. 171. - Арк. 12.

⁵⁰ Kruczkowski T. Rewolucje 1848 roku w Europie w ocenie historiografii rosyjskiej XIX i początku XX w. // Rok 1848... – S. 222.

⁵¹ [Дідицький Б.] Своежительство записки... – Ч. I. – С. 8–10.

Олексій Сухий.

Зародження русофільських настроїв у Галичині в 40-х роках XIX століття.

У статті аналізується виникнення русофільського напрямку у громадсько-політичному житті Галичини у 40-х рр. XIX ст. Автор подає у комплексі як внутрішні, так і зовнішні причини появи русофільства, розглядаючи цей феномен як етап еволюції та пошуку національної ідентичності галицькими українцями.

Oleksiy Sukhyu.

Appearance of rusofeel streams in Galicia in 40th XIX c.

The article deals with a problem of the appearance of rusofeel stream in social political life of Galicia in 40-th XIX c. The author points out in complex internal and external reasons of the appearance of rusofeel's stream, he examines this phenomenon as a stage of evolution and research of national identification of ukrainians in Galicia.